

Síðsøga

Óli Jacobsen

Eitt 80 ára minni:

POURQUOI PAS? GEKK BURTUR VIÐ 39 MONNUM

Nógvar skipsvanlukkur eru hendar undir Íslandi. Her skal greiðast frá eini franskari vanlukku, sum hevði samband við Føroyar

Fransar hava eins og føroyingar havt stórar missir av fiskiskipum og mannalívum undir Íslandi. Á Fáskrúðsfirði á Eysturlandinum er ein franskur kirkjugarð.

Júst í dag, 16. september, eru 80 ár síðani, at tað í 1936 hendi ein ræðulig vanlukka undir Íslandi. Tá gekk franska rannsóknarskipið Pourquoi Pas? burtur í Faksaflógvani. 39 av teimum 40 monnum umborð druknaðu.

Hetta var ein vanlukka, sum tað frættist nóg um, eisini í Føroyum. Føroysku bløðini, serliga Dimmalætting, skrivaðu nóg um hesa hending.

Ein orsök fyrri, at hetta skipbrotið vakti so miklan ans var, at Jean Baptiste Charcot var kanningarleiðari umborð. Hann var útbúgvinn lækni, men hevði harafturatfrá hann var heilt ungur – verið á fleiri kanningarferðum við polarøkini, bæði sunnan fyrri og norðan fyrri.

Pápi hansara – Jean Martin Charcot – var ein heimskendur nervalækni.

Jean Charcot var føddur í 1867 og gjørdist tískil 69 ára gamal. Longu í 1903-5 var hann leiðari á kanningarferðum í Suðurís-havinum við tí fyrsta Pourquoi Pas? Hann rindaði størsta partin av kostnaðinum sjálvur. Seinni yvirtók franski staturin skipið.

Upprunin til navnið á skipinum er, at Charcot plagdi at marra við pápa sín, at hann fór at gera slíkar ferðir. Pápin var tvørur og ráddi frá, og svarið hjá soninum var hvørja ferð: »Hví ikki?«. Tí gjørdist hetta navnið á skipinum.

Árini 1908-1910 fór Charcot nýggja kanningarferð, og tá læt hann byggja eitt nýtt »Pourquoi Pas?« Við hesum skipi sigldi hann 2.250 fjórðingar framvið Antarktis. Hann fann eina oyggj, sum fekk navn eftir honum, Charcot Land. Hann fekk ein hóp av týðningarmiklum vísindaligum tilfari heim við sær.

Skipið var 140 fótur, hevði 3 mastrar, var 449 t. til stóddar, og – umframt at hava 450 hk motor – var tað eisini útgjørt við seglum, sum kundu hava týðning í ísfyltum farvatni. Skipið minti nóg um tær í Føroyum kendu franskonartir.

Skipið var sterkt bygt – júst til sigling í ísi. Tað hevði eisini tá nútímans útgerð sum ekkolod, peiliútgerð og alla útgerð til havrannsóknir og var roknað sum eitt tað mest framkomna rannsóknarskip tá í tíðini.

Pourquoi Pas? á Havnini í juli 1936

Aftaná fyrra heimsbardaga gjørdi skipið – við Charcot sum leiðara – fleiri ferðir til Eysturgrønland, Jan Mayen, Svalbard, Bjarnoyanna. Í Grønlandi var eisini dentur lagdur á at kanna grønlandska mentan.

Var føroyavinur

Á hesum ferðum vitjaði Pourquoi Pas? fleiri bygdir í Føroyum, har skipið altíð var ein vælkominn gestur.

Charcot var fyrstu ferð í Føroyum í 1901 við tí fyrsta Pourquoi Pas?, tá ið hann steðgaði nakrar vikur, og teir sigldu kring oyggjarnar. Tilsamans var hann einar 15 ferðir í Føroyum. Hann skrivaði fleiri áhugaverdar myndprýddar greinir um Føroyar í fronskum tíðarritum. Í 1934 skrivaði hann eisini eina litla bók um Føroyar. Henda áhugaverda bókin varð útgivin á føroyskum av Sprotanum í 1994. Føroyska heitið er Ferðir til Føroya.

Hetta er ein áhugaverd lýsing fyrst og fremst av føroyska samfelagnum í 1901, men eisini hvussu tað hevði broytt seg fram til 1930-árin.

Charcot gjørdist góður vinur við franska konsulin. Í bókini sigst hann at vera Valdemar Lützen. Men hetta er ikki rætt. Konsul tá var pápi hansara, Jacob Lützen. Valdemar tók við eftir honum.

Millum onnur hitti hann í 1901 dómaran, Tyge Bang, sum segði seg hava eitt lætt

starv, tí lógarbrot vóru ikki í Føroyum. Tað kundi vera onkur ósemja um seyð. Men hesar vóru altíð loystar tí »tað sømir seg ikki monnum at kjakast um ein seyð!«

Loðsurin hjá Charcot millum oyggjarnar kallaðist Harald, og var 65 ára gamal í 1901. Man nakar av lesarum okkara hava eitt boð uppá, hvør hann man vera. Hann hevur í hvussu er verið royndur sjómaður, og Charcot læt væl at honum.

Tað er eingin ivi um, at Charcot hevði ein serligan tokka til Føroyar og føroyingar.

Í samrøðu við FF-blaðið greiddi gamla landsdjóralæknin Dánjal Bærentsen frá, at í 1934 kom Pourquoi Pas? inn á Kvívík. Charcot kom niðan á telefonstöðina at senda telegramm. Tey á stöðini dugdu hvørki franskt ella enskt. Men Dánjal dugdi fitt av enskum, so hann kom upp í leikin sum tulkur.

Charcot spurdi Dánjal um stöðuna hjá honum. Jú, hann var 17 ár og arbeiddi hjá pápanum. Tey høvdu 7 kýr og ungneyt umframt 160 seyðir, og hesum livdu tey av. Sjálvur var hann elsti sonur og stóð til at taka við øllum. Charcot helt við Dánjal, at hann var væl fyrri. Hann segði seg ikki hava sæð nakað so grønt land sum Føroyar. At Dánjal ikki gjørdist bóndi er ein onnur søga.

Vanlukkan

Sambært protokollini hjá Tórshavnar Havn

Modellið í Mariu kirkjuni

lá Pourquoi Pas? á Havnini 26. og 27. juli 1936. Teir tóku m.a. 18 t. av vatni. Helst hava teir tá verið á vegis til Grønlands. Dimmalætting hevði samrøðu við Charcot og skrivaði m.a.:

Dr. Charcot var en ualmindelig flink og elskværdig Mand. Til trods for sin høje Alder var han rask og rørig og man behøvede ikke at have talt med ham i mange Minutter for at blive klar over, at man her stod overfor en fremragende Videnskabsmand og en nobel og højt begavet Personlighed.

Tá 40 ár vóru liðin síðan vanlukkuna skrivaði katólski presturin í Føroyum, Alex Kons, ein stubba í Dimmalætting, har hann greiddi frá, at tað fyrsta Charcot plagdi at gera, tá hann var á Havnini var at vitja Franciskanarasystrarnar og biðja eina bøn í kirkjuni. Hetta man vera orsøkin til, at tað seinni varð bygt modell av Pourquoi Pas?, sum varð smíðað av Palle Burla, sum í mong ár var katólskur prestur í Føroyum, og Verland Johansen eftir tekningum frá »La Musée de la Marine« í Paris.

Pourquoi Pas? skuldi eftir loknan túr í 1936 til Keypmannahavnar, har Charcot skuldi halda fyrilestur í Geografisk Selskab. Her var ætlanin at handa honum gullmedalju frá felagnum, og var hetta ein sera sjáldsamur heiður at fáa. Síðan var ætlanin, at Charcot skuldi gevast við sínum kanningarvirksemi.

Andreas í Tarti mintist veðrið

Tann 15. september 1936 fór Pourquoi Pas? av Reykjavík eftir at hava ligið har í 14 dagar at bota um ketilskaða, sum skipið hevði fingið millum Ísland og Eysturgrønlandi seinast í august mánaði. Skipið varð sleipað inn til Reykjavíkar av verjuskipinum Hvidbjørnen. Hetta var ein seinking, sum kom